

Слець О.П., к.е.н., доцент
доцент кафедри економіки підприємства
Бірюк А.І.
Запорізька державна інженерна академія
a.biriuk@mail.ru

ФАКТОРИ ТА ШЛЯХИ ЗНИЖЕННЯ СОБІВАРТОСТІ

Слець О.П., Бірюк А.І. Фактори та шляхи зниження собівартості. У статті розглянуто різноманітні фактори впливу щодо зниження витрат на виробництво та визначено шляхи зменшення собівартості продукції.

Елец О.П., Бирюк А.И. Факторы и пути снижения себестоимости. В статье рассмотрены различные факторы влияния относительно снижения затрат на производство и определены пути уменьшения себестоимости продукции.

Yelets O., Biryuk A. Factors and ways to reduction of product cost. In the article the different factors having an influence upon reduction of inputs are considered, the ways of decrease of product cost are determined.

Вступ. Головними завданнями розвитку вітчизняної економіки на сучасному етапі є підвищення ефективності виробництва, а також можливості підприємств зайняті стійкі позиції на внутрішньому та міжнародному ринках. Однією з умов підвищення ефективності виробництва є систематичне зниження собівартості продукції, адже собівартість продукції відображає всі сторони господарської діяльності підприємств. Вона здійснює безпосередній вплив на величину прибутку, рівень рентабельності, а також на бюджет. Окрім того, собівартість продукції пов'язана з обсягом і якістю продукції, використанням робочого часу, сировини, устаткування, що підвищує значимість цього економічного показника. А тому зниження собівартості продукції вигідне як для кожного підприємства, окремого його підрозділу, так і суспільства.

Проблеми зниження собівартості продукції привертають до себе дедалі більшу увагу вчених. Цю проблему вивчали: С.В. Мочерний, Бойчик І., Грещак М., Іваненко В., Коваль І., Покропивний, Ткаченко М., Шегда А.В., Опря А., Пантелійчук, Плотнікова Т., Чумаченко М. та інші. Вітчизняні дослідники вивчають проблему зниження собівартості найчастіше з позиції зменшення матеріальних витрат, які в Україні складають значну частку в структурі собівартості. Проте існують інші резерви зниження собівартості, які нині не враховуються на діючих підприємствах, що призводить до низької ефективності їх діяльності.

Метою статті є визначення факторів та шляхів зниження собівартості продукції.

Виклад основного матеріалу. Собівартість продукції належить до найважливіших якісних показників, які в узагальненому вигляді відображають всі сторони господарської діяльності підприємств (фірм, компаній). Собівартість є основою визначення цін на продукцію. Зниження цього

показника зумовлює до збільшення суми прибутку та рівня рентабельності. Для того, щоб досягти зниження собівартості продукції, треба знати її склад, структуру та фактори, які сприяють цьому зниженню.

Собівартість продукції - це грошове вираження затрат підприємства на виробництво та реалізацію продукції. Собівартість продукції характеризує ефективність всього процесу виробництва на підприємстві, оскільки у ній відображаються: рівень організації виробничого процесу; технічний рівень; продуктивність праці та інше.

Загальна собівартість продукції дорівнює:

$$C_k = C_z + C_{n1} - C_{n2},$$

де C_k — собівартість кінцевої продукції підрозділу за плановий період, грн.; C_z — загальні витрати підрозділу за кошторисом, грн.; C_{n1} , C_{n2} — собівартість залишків незавершеного виробництва відповідно на початок і кінець планового періоду, грн.[1].

З економічних і соціальних позицій значення зниження собівартості для підприємства полягає у наступному:

- у збільшенні прибутку, що залишається у розпорядженні підприємства, а отже, у появі можливості не тільки в простому, але й розширеному відтворенні;

- у появі більшої можливості для матеріального стимулювання робітників і вирішення багатьох соціальних проблем колективу підприємства;

- у поліпшенні фінансового стану підприємства і зниженні рівня ризику банкрутства;

- у можливості зниження ціни реалізації на свою продукцію, що дозволяє значною мірою підвищити конкурентоздатність продукції і збільшити обсяг продажів[2].

Основним джерелом зниження собівартості продукції на підприємстві є зростання продуктивності праці. На підприємстві продуктивність праці визначається за формулою:

$$П = \frac{ВП}{Ч_{сс}},$$

де ВП – обсяг продукції (шт., т, м³, м², грн., н-год.);

Ч_{сс} – середньосписковий склад промислово виробничого персоналу, чол.

Варто зауважити, що, по-перше, за рахунок зростання продуктивності праці досягається економія заробітної плати, оскільки зростання продуктивності праці призводить до скорочення витрат на виробництво продукції. По-друге, завдяки зростанню продуктивності збільшується випуск продукції, за рахунок чого досягається зниження собівартості продукції шляхом економії непропорційних витрат.

При цьому необхідно враховувати, що зниження собівартості продукції багато в чому визначається відповідним співвідношенням темпів зростання продуктивності праці та зростання заробітної плати. Зростання продуктивності праці повинне випереджати зростання заробітної плати, забезпечуючи тим самим зниження собівартості продукції.

Розглянемо, в яких умовах при зростанні продуктивності праці на підприємствах скорочуються витрати праці з розрахунку на одиницю продукції. Збільшення виробництва продукції на одного робітника може бути досягнуте за рахунок здійснення організаційно-технічних заходів, завдяки чому змінюються норми виробітку, й відповідно розцінки за роботи, що виконуються; за рахунок перевиконання встановлених норм виробітку без проведення організаційно-технічних заходів.

У першому випадку підприємство одержує економію заробітної плати робітників. Пояснюється це тим, що у зв'язку зі зниженням розцінок частка заробітної плати в собівартості одиниці продукції зменшується. Проте це не призводить до зниження середньої заробітної плати робітників, оскільки організаційно-технічні заходи, що проводяться, дають можливість робітникам з тими ж витратами праці виготовити більше продукції.

У другому випадку величина витрат на заробітну плату робітників у собівартості одиниці продукції не зменшується. Але із зростанням продуктивності праці збільшується об'єм виробництва, що забезпечує економію за іншими статтями витрат, зокрема скорочуються витрати з обслуговування виробництва й управління.

Ще одним джерелом зниження собівартості продукції є застосування альтернативних видів сировини. Застосовуючи альтернативи, можна підвищити якість і конкурентоспроможність продукції і за рахунок цього досягти зниження витрат на матеріали. Це джерело має важливе значення для матеріалоємних галузей. Зменшення витрат матеріалів здійснюється різними шляхами: скороченням витрат, заміною дорогих матеріалів більш дешевими, зменшенням витрат на постачання матеріалів, покращенням нормування витрат матеріалів.

Не менш важливим чинником, який сприяє скороченню витрат є дотримання всіх головних принципів ефективного розміщення продуктивних сил: це скорочення шляхів між виробником і покупцем, між виробництвом і сировинною базою.

Для виявлення резервів зниження собівартості необхідно визначити фактори, які обумовлюють це зниження. Під чинниками зниження собівартості розуміють причини, рушійні сили, що зумовлюють до зменшення витрат, а також умови, в яких вони діють[3,с.89].

У результаті дослідження робіт зарубіжних і вітчизняних вчених: Бойчик І., Коваль І., Цимбалюк Л.Г було виявлено фактори зниження собівартості продукції.

Одним з основних факторів зниження собівартості є підвищення технічного рівня виробництва. Це впровадження нової, прогресивної технології, механізація й автоматизація виробничих процесів; поліпшення

використовування і застосування нових видів сировини та матеріалів; зміна конструкції і технічних характеристик виробів; інші чинники, що підвищують технічний рівень виробництва. За цією групою також аналізується вплив на собівартість науково-технічних досягнень і передового досвіду.

Підвищення технічного рівня виробництва може спричинити економію витрат за рахунок зниження норм витрат матеріалів та зростання продуктивності праці, тобто зниження трудомісткості виготовлення продукції.

Економія витрат за рахунок зниження норм витрат матеріалів (E_M):

$$E_M = (N_0 \cdot \text{Ц} - N_1 \cdot \text{Ц}) \cdot N_1,$$

де N_0, N_1 – норма витрат матеріалів до і після здійснення заходу, в натур.один.; Ц – ціна одиниці матеріального ресурсу, грн.; N_1 – обсяг випуску продукції після здійснення заходу, натур.один.

Економія витрат за рахунок зниження трудомісткості виготовлення продукції (E_T):

$$E_T = [(t_0 \cdot C_{r0} - C_{r1}) \cdot (1 + \% \text{дод}/100) \cdot (1 + \% \text{соц.зах}/100)] \cdot N_1,$$

де t_0, t_1 – трудомісткість одиниці продукції до і після здійснення заходу, н-год.; C_{r0}, C_{r1} – середнього динна тарифна ставка робітників до і після здійснення заходу, грн./год.; $\% \text{дод}$ – середній процент додаткової заробітної плати для певної категорії робітників; $\% \text{соц.зах}$ – встановлений процент відрахувань на соціальні заходи [4, с. 304].

Зниження собівартості може відбутися при створенні автоматизованих систем управління, використуванні ЕОМ, удосконаленні та модернізації існуючої техніки і технології. Зменшуються витрати і в результаті комплексного використання сировини, застосування економічних заміників, повного використання відходів у виробництві.

Ще одним з факторів зниження собівартості продукції є вдосконалення організації виробництва та праці. Зниження собівартості може відбутися в результаті зміни в організації виробництва, при розвитку спеціалізації виробництва; вдосконалення управління виробництвом і скорочення витрат на нього; поліпшення використування основних фондів; поліпшення матеріально-технічного постачання; скорочення транспортних витрат; інших чинників, що підвищують рівень організації виробництва.

Серйозним резервом зниження собівартості продукції є розширення спеціалізації та кооперації. Удосконалення організації виробництва та праці спричиняє економію витрат за рахунок поглиблення спеціалізації і розширення кооперування виробництва (E_{CK}):

$$E_{CK} = [C - (\text{Ц}_c + T_p)] \cdot N_k,$$

де C – собівартість виробів, виробництво яких планують розмістити на спеціалізованих підприємствах, грн./од.; Ц_c – гуртова ціна за виріб,

виготовлений на спеціалізованому підприємстві, грн./од.; T_p – транспортно-заготівельні витрати на одиницю виробу, грн./од.; N_k – кількість виробів, що отримують по кооперації зі спеціалізованих підприємств з моменту проведення спеціалізації до кінця року, натур.один.

Зміна структури та обсягу продукції спричиняє відносне зниження умовно-постійних витрат (E_{y-p}):

$$E_{y-p} = \Delta Q_{пл} \cdot \Pi_{y-p} / 100,$$

де $\Delta Q_{пл}$ – приріст обсягу випуску продукції в плановому році, %;

Π_{y-p} – сума умовно-постійних витрат в базовому році, грн. [4, с. 305].

На спеціалізованих підприємствах з масово-потокним виробництвом собівартість продукції значно нижче, ніж на підприємствах, що виготовляють цю ж продукцію в невеликих кількостях. Зниження поточних витрат відбувається в результаті вдосконалення обслуговування основного виробництва, наприклад, розвитку потокового виробництва, впорядкування підсобно-технологічних робіт, поліпшення інструментального господарства, вдосконалення організації контролю за якістю робіт і продукції. Значне зменшення витрат живої праці може відбутися при скороченні витрат робочого часу, зменшенні кількості робітників, що не виконують норм виробітку. Додаткова економія виникає при вдосконаленні структури управління підприємства в цілому. Вона виражається в скороченні витрат на управління і в економії заробітної платні та нарахувань на неї у зв'язку з вивільненням управлінського персоналу.

При поліпшенні використання основних фондів зниження собівартості відбувається в результаті підвищення надійності та довговічності устаткування; вдосконалення системи планово-запобіжного ремонту; централізації й упровадження індустріальних методів ремонту, змісту та експлуатації основних фондів. Вдосконалення матеріально-технічного постачання і використання матеріальних ресурсів позначається на зменшенні норм витрат сировини і матеріалів, зниженні їх собівартості за рахунок зменшення заготовчо-складських витрат. Транспортні витрати скорочуються в результаті зменшення витрат на доставку сировини та матеріалів, на транспортування готової продукції.

Певні резерви зниження собівартості закладені в усуненні або скороченні витрат, які не є необхідними при нормальній організації виробничого процесу (наднормативна витрата сировини, матеріалів, палива, енергії, доплати робітникам за відступ від нормальних умов праці та наднормові роботи, платежі за регресивними позовами тощо). Сюди ж можна віднести і такі найпоширеніші виробничі втрати, як втрати від браку. Виявлення цих зайвих витрат вимагає особливих методів і уваги колективу підприємства. Усунення цих втрат є істотним резервом зниження собівартості продукції.

Зниження собівартості продукції можна досягти також зміною обсягу та структури продукції, що дозволить відносно зменшити умовно-постійні витрати (окрім амортизації), амортизаційні відрахування. Зі збільшенням

обсягу виробництва кількість умовно-постійних витрат на одиницю продукції зменшується, що призводить до зниження її собівартості. Зміна номенклатури й асортименту продукції, яка виробляється, є одним з важливих чинників, що впливає на рівень витрат на виробництво. При різній рентабельності окремих виробів (по відношенню до собівартості) зрушення у складі продукції, пов'язані з вдосконаленням її структури та підвищенням ефективності виробництва. Але це може спричинити як зменшення, так збільшення витрат на виробництво.

Ще одним фактором зниження собівартості продукції є раціональне використання природних ресурсів. Тут враховується: зміна складу й якості сировини; зміна продуктивності родовищ, обсягів підготовчих робіт при добуванні, способів добування природної сировини; зміна інших природних умов. Ці чинники відображають вплив природних умов на величину змінних витрат. Зниженню собівартості продукції сприяють також галузеві й інші чинники: введення й освоєння нових цехів, виробничих одиниць і виробництв, підготовка й освоєння виробництва в діючих об'єднаннях і на підприємствах; інші чинники.

Шляхи зниження витрат на виробництво – конкретні заходи за резервами зниження витрат в окремих галузях матеріального виробництва [3, с. 89].

Основними шляхами зниження собівартості продукції є скорочення тих витрат, які мають найбільшу питому вагу в її структурі [4, с. 303].

У результаті узагальнення праць Іванілова О. С., Распопової В. А., Скричун Н.П., Цимбалюк Л.Г., були визначені такі шляхи зниження собівартості:

- зниження матеріальних витрат на одиницю продукції;
- заміна традиційних сировинних матеріалів більш раціональними та сучасними;
- поліпшення якості матеріальних ресурсів;
- комплексне використання ресурсів, у тому числі відходів вторинних ресурсів;
- поліпшення якості матеріальних ресурсів;
- зменшення амортизаційних відрахувань шляхом інтенсивного використання машин, устаткування;
- підвищення коефіцієнта змінності техніки;
- поліпшення якості існуючих типів машин, устаткування та впровадження принципово нової техніки;
- зменшенню частки пасивних фондів у загальній вартості основних фондів і відповідного збільшення їх активної частини;
- зниження витрат на оплату праці на одиницю продукції;
- скороченні адміністративно-управлінських витрат;
- ліквідація непродуктивних витрат і втрат;
- застосування ресурсозберігаючої технології, що забезпечує економію матеріалів та енергії;
- чітке дотримання технологічної дисципліни, що призводить до скорочення витрат від браку;

- розроблення оптимальної стратегії технологічного розвитку, підприємства, що забезпечує раціональний рівень витрат на створення технологічного потенціалу підприємства

- запровадження ефективних систем внутрішньовиробничих економічних відносин, що сприяють економії всіх видів ресурсів;

- раціоналізація організаційної структури системи управління виробництвом з метою скорочення витрат на управління, підвищення його ефективності тощо.

Висновки. Отже, в результаті проведеного дослідження можна зробити висновки, що собівартість продукції на підприємстві залежить від багатьох чинників, зокрема від: продуктивності праці, ефективності виробництва, якості та асортименту продукції, обсягу виробництва, ефективного розміщення продуктивних сил.

Собівартість продукції відображає значну частину вартості продукції і залежить від зміни умов виробництва та реалізації продукції. Тому істотний вплив на рівень витрат здійснюють техніко-економічні чинники виробництва.

Окрім того, систематичне зниження собівартості забезпечує не тільки зростання прибутку підприємства, але і дає державі додаткові засоби як для подальшого розвитку суспільного виробництва, так і для підвищення матеріального добробуту працівників.

Список літератури:

1. Грещак М.Г. Внутрішній економічний механізм підприємства – Режим доступу : <http://javalibre.com.ua/java-book/book/2911055>.

2. Распопова В.А., Глобець Т.В. Шляхи зниження собівартості продукції підприємства – Режим доступу : <http://www.rusnauka.com>.

3. Л.Г. Цимбалюк, Н.П. Скричун Чинники, резерви та шляхи зниження витрат виробництва як основа зменшення ціни товару / Л.Г. Цимбалюк, Н.П. Скричун //Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2011. - № 3(15). – С. 88-95.

4. Бойчик І.М. Економіка підприємства : Навчальний посібник / Бойчик І.М. – К. : Атака, 2004. – 480 с.

5. Ергин С.М., Соколова Е.В. Экономика Крыма. – Режим доступу : http://science.crimea.edu/zapiski/djvu_econom/2011/econ_1_2011/330-333.pdf.

7. <http://buklib.net/books/29602>.

Ключові слова: собівартість продукції, техніко-економічні фактори, матеріали, продуктивність, зниження, обсяг виробництва.

Ключевые слова: себестоимость продукции, технико-экономические факторы, материалы, продуктивность, снижение, объем производства.

Key words: product cost, technical and economical factors, materials, productivity, decrease, output.

Надійшла до редакції 18.11.2013 р.

Рецензент: к.е.н., доцент Морщенок Т.С.